

Azərbaycanın kənd əhalisinin təbii artımının inkişaf xüsusiyyəti və tənzimlənməsi məsələləri

NİZAMİ ƏYYUBOV

AMEA Coğrafiya
İnstitutu, Demoaqrafiya
və əhali coğrafiyası
şöbəsinin müdiri,
c.ü.f.d., dos.

NİGAR PAŞAYEVA

AMEA Coğrafiya
İnstitutu, Demoaqrafiya
və əhali coğrafiyası
şöbəsinin elmi işçisi

Giriş. Hər hansı bir ölkənin sosial-iqtisadi inkişaf səviyyəsi, geosiyasi məkanda nüfuzu həm də onun demoqrafik potensialı ilə müəyyən olunur. Ona görə də bütün ölkələr əhalisinin sayının nizamlanması, cins-yaş strukturunun təkmilləşdirilməsi, həyat şəraiti və keyfiyyətinin yüksəldilməsi istiqamətində kompleks tədbirlər görür, demoqrafik siyasət həyata keçirir, müvafiq dövlət proqramları qəbul edirlər. Ölkənin strateji mənafeyi, ərazi bütövlüyünün təminatı, torpaqlardan maksimum səmərəli istifadə edilməsi məqsədilə məskunlaşma siyasəti aparır, əhalinin optimal ərazi təşkilinə çalışırlar.

Məqalədə Azərbaycanda kənd əhalisinin demoqrafik inkişaf xüsusiyyəti, cins strukturunda baş verən tendensiya və onun səbəbləri araşdırılır, yaradacağı problemlər təhlil olunur. Problem ölkənin şəhər və kənd yerləri və regional aspektdə müqayisəli tədqiq edilir.

Bütün dünyada olduğu kimi, Azərbaycan Respublikasında da cəmiyyətin ilkin inkişaf mərhələlərində, əhalinin böyük əksəriyyətinin kənd yerlərində yaşadığı zamanda əhalinin təbii artımının çoxu kənd əhalisi hesabına olmuşdur. Urbanizasiya prosesi inkişaf etdikcə, ümumi əhalinin tərkibində şəhər əhalisinin sayı və payı artdıqca əhalinin ümumi təbii artımında şəhər əhalisinin xüsusi çəkisi artmış, kənd əhalisinin payı isə tədricən azalmışdır. Baxmayaraq ki, kənd əhalisinin nisbi təbii artım göstəricisi həmişə ümumi əhalinin və şəhər əhalisinin təbii artımından yüksək olmuşdur.

Azərbaycan Respublikasında da yuxarıda qeyd edilən proses əsasən baş versə də, hal-hazırda əhalinin təbii artımının mütləq və nisbi göstəriciləri kənd yerlərinin xeyrinədir.

Statistik rəqəmlərin təhlili göstərir ki, kənd əhalisinin ümumi respublika üzrə təbii artımında payı 1970-ci ildə 60,1% (70001 nəfər), 1980-ci ildə 52,0% (58324 nəfər), 1990-cı ildə 54,2% (75966 nəfər), 1995-ci ildə 58,1% (53785 nəfər), 2000-ci ildə 62,9% (44192 nəfər), 2005-ci ildə 58,8% (52924 nəfər), 2010-cu ildə 52,4% (58680 nəfər), 2017-ci ildə isə 55,9% (59992 nəfər) təşkil etmişdir. Ümumiyyətlə, müqayisə dövründə (1970-2017-ci illər) kənd əhalisinin təbii artımı 1970-ci ildəki 70001 nəfərdən 2000-ci ildə 44192 nəfərə, 2017-ci ildə isə 48675 nəfərə qədər aşağı düşmüşdür. Başqa sözlə, bu dövrdə kənd əhalisinin ümumi təbii artımı 30,5% azalmışdır. Azərbaycan Respublikasının ümumi təbii artımı isə bu dövrdə 25,4% aşağı düşmüşdür.

Son dövrdə istər kənd, istərsə də şəhər yerlərində təbii artımın aşağı düşməsi əsasən demoqrafik bazada baş verən proseslərlə əlaqədardır. Belə ki, 1995-2004-cü illərdə təbii artımın kəskin azalması dövründə formalaşan nisbətən az əhali hazırda təbii artımın əsasını təşkil edir. Belə ki, həmin dövrdə doğulanlar hal-hazırda özləri əhalinin təbii artımında iştirak edirlər.

Respublikanın kənd əhalisinin təbii artımının ümumi təbii artıma nisbətən daha çox azalması kənd əhalisinin sosial-iqtisadi şəraiti, urbanizasiya səviyyəsinin yüksəlməsi, yəni şəhər həyat tərzinin burada yayılması ilə əlaqədar əhalinin sosial yetkinliyinin yüksəlməsi və s. amillərlə bağlı olmuşdur. Kənd əhalisinin çoxuşaqlı ailələrdən (5-8, bəzən 10 nəfər) az uşaqlı ailələrə (1-2 nəfər) üstünlük verməsi daha yetkin, təhsilli uşaq istəməsi qayğısından irəli gəlmişdir.

Bu da, təbii ki, kənd əhalisi içərisində doğulanların mütləq sayının artması, nisbi sayının isə kəs-

Cədvəl 1

Azərbaycanda doğulanlar, ölənlər və təbii artım (nəfər)

İllər	Təbii artım			Doğulanların sayı			Ölənlərin sayı		
	Cəmi	O cümlədən		Cəmi	O cümlədən		Cəmi	O cümlədən	
		Şəhər yerlərində	Kənd yerlərində		Şəhər yerlərində	Kənd yerlərində		Şəhər yerlərində	Kənd yerlərində
1970	116470	46469	70001	150976	63285	87691	34506	16816	17690
1980	111910	53586	58324	154974	75585	79389	43064	21999	21065
1990	140170	64204	75966	182989	86008	96981	42819	21804	21015
1995	92487	38702	53785	143315	65055	78260	50828	26353	24475
2000	70293	26101	44192	116994	49631	67363	46701	23530	23171
2005	89939	37015	52924	141901	64362	77539	51962	27347	24615
2010	112063	53383	58680	165643	81752	83891	53580	28369	25211
2015	111513	51521	59992	166210	81149	85061	54697	29628	25069
2017	86932	38257	48175	144041	69479	74562	57109	31222	25887

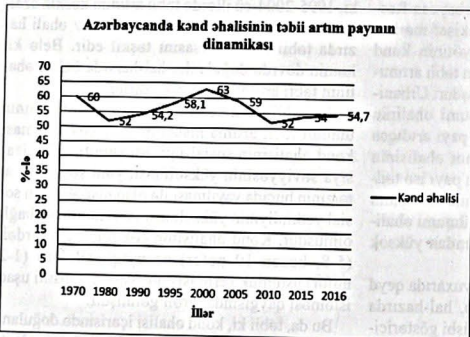
Mənbə: Azərbaycanın əhalisi. Bakı 2018, səh.25-26.

kin azalması ilə müşayiət olunmuşdur. Belə ki, cədvəl 2-nin rəqəmlərindən aydın olur ki, əgər 1980-ci ildə hər 1000 nəfər əhaliyə düşən doğulanların sayı 27,5 nəfər, 1990-cu ildə 29,7 nəfər idisə, bu rəqəmlər 2010-cu ildə 20,0 nəfər, 2017-ci ildə isə 16,3 nəfər təşkil etmişdir. Hər 1000 nəfər əhaliyə düşən ölənlərin sayında azalma tendensiyası iki subyektdə (ümumi əhali və

kənd əhalisi) təqribən eyni səviyyədə getmiş, kənd əhalisinin təbii artımının azalma prosesində ümumi respublika səviyyəsindən fərqli rolə malik olmamışdır. Belə ki, ümumi respublika əhalisi üzrə hər 1000 nəfərə düşən ölənlərin sayı 1980-ci ildə 7,0 nəfər, 1990-cu ildə 6,1 nəfər, 1995-ci ildə 6,7 nəfər, 2000-ci ildə 5,9 nəfər, 2005-ci ildə 6,2 nəfər, 2010-cu ildə 6,0 nəfər, 2017-ci ildə 5,9 nəfər olmuşsa, bu göstəricilər müvafiq illərdə respublikanın kənd yerləri üçün, uyğun olaraq 7,3; 6,4; 6,8; 6,0; 6,2; 6,0 və 5,7 nəfər təşkil etmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, respublikanın kənd yerləri ilə müqayisədə şəhər yerlərində əhalinin sayı artdıqca, nisbi təbii artım göstəricisinin əsasən azalmasına baxmayaraq, mütəlak təbii artımı əsasən çoxalmışdır. Belə bir tendensiyanı cədvəl 1 və cədvəl 2-nin 2-ci qrafasının rəqəmlərinin dinamikasından daha aydın görmək olar.

Kənd əhalisinin təbii artımının cins bölgüsü dinamikasının təd-

Şəkil 1

Cədvəl 2

Azərbaycanda doğumun, ölümün və təbii artımın ümumi əmsalları (əhalinin hər 1000 nəfərinə)

İllər	Təbii artım			Doğulanların sayı			Ölənlərin sayı		
	Cəmi	O cümlədən		Cəmi	O cümlədən		Cəmi	O cümlədən	
		Şəhər yerlərində	Kənd yerlərində		Şəhər yerlərində	Kənd yerlərində		Şəhər yerlərində	Kənd yerlərində
1970	22,5	17,9	27,2	29,2	24,4	34,1	6,7	6,5	6,9
1980	18,2	16,4	20,2	25,2	23,1	27,5	7,0	6,7	7,3
1990	19,8	16,9	23,3	25,9	22,7	29,7	6,1	5,8	6,4
1995	12,2	9,7	14,9	18,9	16,4	21,7	6,7	6,7	6,8
2000	8,8	6,4	11,3	14,7	12,2	17,3	5,9	5,8	6,0
2005	10,7	8,4	13,3	16,9	14,6	19,5	6,2	6,2	6,2
2010	12,5	11,2	14,0	18,5	17,2	20,0	6,0	6,0	6,0
2015	11,7	10,1	13,4	17,4	16,0	19,0	5,7	5,9	5,6
2017	8,9	7,4	10,6	14,8	13,5	16,3	5,8	6,1	5,7

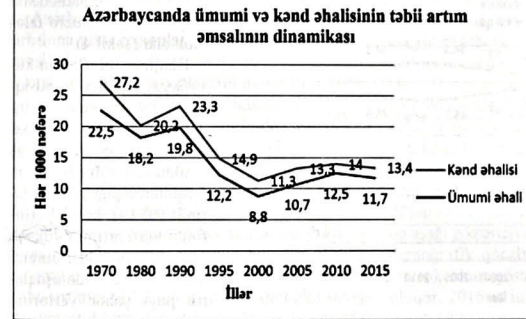
Mənbə: Azərbaycanın əhalisi. Bakı, 2018, səh. 27-28.

qiq göstərir ki, 1990-cı ildən etibarən doğulanların tərkibində kişilərin xüsusi çəkisi artmağa başlamışdır və 2005, 2010-cu illərdə bu göstərici daha yüksək olmuşdur. Belə ki, cədvəl 3-ün rəqəmlərindən aydın görünür ki, kənd əhalisinin təbii artımının 1990-cı ildə 51,3%-ni kişilər təşkil edirdisə, 2005-ci ildə bu rəqəm 53,9%, 2010-cu ildə 55,4% olmuşdur. Sonrakı illərdə isə qismən

azalma olsa da, yenə də kənd əhalisinin ümumi təbii artımında kişilərin payı yüksək olaraq qalmışdır (şəkil 3).

Qeyd etmək lazımdır ki, ümumiyyətlə, Azərbaycan Respublikasında ümumi təbii artımın çoxunu həmişə kişilər təşkil etmişdir. Lakin bu nisbət kişilərlə qadınların təbii artımı arasında ələ də yüksək olmamışdır və sonrakı illərdə təqribən

10 yaşa qədərki dövrdə oğlanların arasında ölüm hallarının qız uşaqlarına nisbətən daha çox olması nəticəsində aradan götürülmüş və ya çox az fərqə malik olmuşdur. Çox təəssüf ki, son onilliklərdə valideynlər arasında oğlan uşaqlarına meylin çoxalması erkən vaxtda hamilə qadınlarda müasir texnoloji vasitələrlə dölnün cinsinin müəyyən edilməsi imkanını qız uşaqlarının tələf edilməsinə səbəb olmuşdur. Bu proses şəhər əhalisi ilə mü-

Şəkil 2

Azərbaycanın kənd yerləri üzrə
cins bölgüsündə əhalinin təbii artımı, doğulanlar və ölənlər

İllər	Kişilər				Qadınlar			
	Təbii artım	Doğulanların sayı	Ölənlərin sayı	1 yaşadək olan uşağın sayı	Təbii artım	Doğulanların sayı	Ölənlərin sayı	1 yaşadək olan uşağın sayı
1070	35426	44659	9233	1777	34575	43032	8457	1504
1980	29930	40665	10735	1447	28394	38724	10330	1271
1990	39001	50054	11053	1406	36965	46927	9962	1131
1995	27756	40586	12830	1096	26029	37674	11645	910
2000	23848	35690	11842	579	20344	31673	11329	506
2005	28822	41474	12652	429	24102	36065	11963	371
2010	32491	45332	12841	348	26189	38559	12370	322
2015	32451	45378	12927	276	27541	39683	12142	155
2016	31336	44234	12898	171	25911	38276	12365	115
2017	26485	39795	13310	212	22190	34767	12577	125

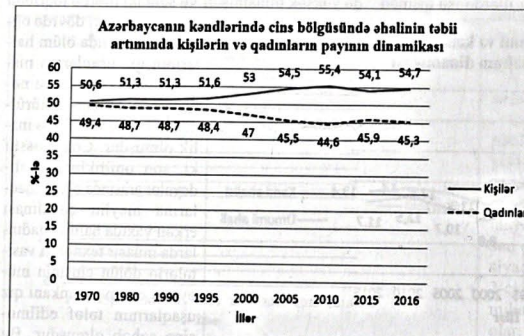
Mənbə: Azərbaycanın əhalisi. Bakı 2018, səh. 33-34.

qayisədə kənd əhalisinə daha çox sırayət etmişdir. Belə ki, eyni şəhər əhalisi arasında bütün təbii artımın 2005-ci ildə 53,7%-ni, 2010-cu ildə 53,2%-ni, 2015-ci ildə 51,5%-ni, 2017-ci ildə 51,4%-ni oğlanlar təşkil etmişsə, kənd əhalisi içərisində müvafiq illər üzrə uyğun rəqəmlər 54,5; 55,4; 54,7; 54,4%-ə bərabər olmuşdur. Belə bir tendensiyanın uzun müddət davam etməsi evlənməli oğlanlar üçün qız çatışmaması, təcridən milli etnik tərkibin dəyişməsi, bir sıra sosial və maddi infrastrukturlarda qadın əmək ehtiyatlarının çatış-

mamasına və s. kimi arzuolunmaz demografik nəticələrə gətirib çıxara bilər. Kənd yerlərində isə bu özünü daha kəskin biruzə verər, sərhədləri kəndlərin demografik cəhətdən deqradasiyasına səbəb ola bilər. Sərhəddəyi kəndlərin sosial-iqtisadi cəhətdən zəif inkişafı, demografik boşalması isə ölkənin ərzi bütövlüyü baxımından da yolverilməzdir. Yaddan çıxarmaq olmaz ki, sərhəddəyi ərziyə strategiyə əhəmiyyət kəsb edir, Vətən sərhəddən başlayır, sərhədlərdən itirilir. Prosesin nəticəsi kimi ümumi respublika üzrə hər

1000 nəfər kişiye düşən qadınların say dinamikasını aşağıdakı qrafik üzrə izləmək olar (şəkil 4).

Əhalinin təbii artım küsiyyətlərindən, sosial-iqtisadi inkişaf səviyyəsindən asılı olaraq şəhər əhalisi ilə kənd əhalisinin yaş strukturları bir-birindən fərqlənir. Aşağı yaş qruplarında (0-14) kənd yerlərində təbii artımın yüksək olması ilə əlaqədar ümumi əhalinin tərkibində uşaqların payı şəhər yerlərinə nisbətən yüksəkdir. Əhalinin son (2009) siyahıya-

Şəkil 3.

Şəkil 4.

alma materiallarına əsasən, eyni kənd yerlərində 14 yaşa qədər (14 yaşlılar daxil olmaqla) olan uşaqlar ümumi əhalinin 25,3%-ni təşkil edirdilərsə, şəhər yerlərində bu rəqəm 21,8% olmuşdur. Gənclərin oxumaq, iş yerli dalınca şəhərə axını nəticəsində orta yaş qrupunda artıq şəhərlərin payı artır. Belə ki, 15-34 yaşlı əhalinin payı kənd yerlərində 36,7% təşkil edirsə, şəhər yerlərində bu göstərici 37,4%-ə bərabər olmuşdur. Şəhər və kənd yerləri arasında 35-69 yaşlı əhalinin yaş strukturu xüsusi çəkisinin müqayisəsi göstərir ki, burada eyni ciddi bir fərq yoxdur. Əhalinin 70 yaş və ondan yuxarı yaşlıların payında şəhər yerləri 3,74%, kənd yerləri isə 4,73% xüsusi çəkiyə malikdir.

Azərbaycan Respublikası kənd əhalisinin təbii artımına görə regionlar arasında demografik potensialdan, yerli adət-ənənələrdən, yaş-cins tərkibindən, əmək ehtiyatlarının məşğulluq səviyyəsindən, urbanizasiya göstəricisindən, hərbi-siyasi durumdən və s. sosial amillərdən asılı olaraq müxtəlifliklər vardır. Respublikada kənd əhalisinin ən yüksək təbii artımı Aran iqtisadi-coğrafi rayonunun payına düşür. Buranın payına respublika kənd əhalisi təbii artımının 17417 nəfəri və ya 30,42% -i düşür. Aran iqtisadi-coğrafi rayonunda mütləq sayca yüksək təbii artım əhalinin sayının çoxluğu, həm də hər 1000 nəfərə düşən təbii artımın (14,2 nəfər) orta respublika səviyyəsindən (12,6 nəfər) yüksək olması ilə əlaqədar olmuşdur.

Respublikanın kənd əhalisinin təbii artımına görə iqtisadi-coğrafi rayonlar arasında Lənkəran-Astara fərqlənir. Bu iqtisadi-coğrafi rayonda respublika kənd əhalisinin 14,51%-i yaşadığı halda, onun ölkənin kənd əhalisindəki təbii artımının payı 17,24%-dir. Lənkəran-Astara iqtisadi rayonunun təbii artım payının daha yüksək olması burada nisbi artım göstəricisinin orta respublika səviyyəsindən yüksək olması ilə əlaqədarlıdır. Belə ki, eyni 2016-cı ildə orta res-

publika üzrə kənd əhalisinin hər 1000 nəfərə düşən təbii artımı 12,6 nəfər təşkil etmişdisə, iqtisadi-coğrafi rayonda bu rəqəm 14,8 nəfərə bərabər olmuşdur. Belə bir yüksək təbii artım əsasən yerli çoxuşaqlılıq adət-ənənəsi ilə izah oluna bilər.

Azərbaycan Respublikası kənd əhalisinin təbii artımının mütləq sayının payına görə üçüncü yerdə Gəncə-Qazax iqtisadi-coğrafi rayonu durur. Bu iqtisadi rayonda ümumi respublika üzrə kənd əhalisinin təbii artımının xüsusi çəkisi 12,45%-dir. Halbuki kənd əhalisinin müvafiq payı 14,87% təşkil edir. Gəncə-Qazax iqtisadi-coğrafi rayonu kənd əhalisinin müvafiq orta respublika səviyyəsi ilə müqayisədə əzəmətli əsasən regionun Ermənistanla həmsərhəd coğrafi mövqeyi ilə əlaqədarlıdır. Sərhəddəyi kənd yaşayış məntəqələrinin məntəqələri olaraq Ermənistan ordusu tərəfindən atəşə tutulması, əhalinin təsərrüfat fəaliyyəti ilə tam təhlükəsiz məşğul ola bilməməsi və işsizlik ilə əlaqədar əməkabiliyyətli əhalinin bu yerlərdən kənarlara miqrasiyası buna səbəb olmuşdur. Məhz ona görə respublikanın bütün iqtisadi rayonları arasında Gəncə-Qazaxda hər 1000 nəfərə düşən kənd əhalisinin təbii artımı 10,5 nəfər olub ən aşağı göstəriciyə malikdir. Əhalinin tərkibində demografik qocalma prosesinin təsiri ki, ən yüksək ölümlə göstəriciləri də burada müşahidə olunur. 2016-cı ildə əhalinin hər 1000 nəfərinə düşən ölümləmsal orta respublika üzrə 5,6 nəfərdirsə, Gəncə-Qazaxda bu göstərici 6,9 nəfərdir.

2016-cı ildə kənd yerləri üzrə cins bölgüsündə əhalinin təbii artımının, doğumun və ölümün ümumi əmsalları (əhalinin hər 1000 nəfərinə)

Şəhər və rayonlar	Təbii artım			Doğulanların sayı			Ölülərin sayı		
	cəmi	kişilər	qadınlar	cəmi	oğlanlar	qızlar	cəmi	kişilər	qadınlar
Azərbaycan Respublikası	12,6	13,7	11,5	18,2	19,4	17,0	5,6	5,7	5,5
Abşeron iqr. rayon	12,0	11,8	12,1	16,9	17,3	16,5	4,9	5,5	4,4
Gəncə-Qazax iqr. rayon	10,5	11,7	9,2	17,4	18,8	16,0	6,9	7,1	6,8
Şəki-Zaqatala iqr. rayon	11,0	11,6	10,5	17,0	17,7	16,4	6,0	6,1	5,9
Lənkəran iqr. rayon	14,8	16,4	13,3	19,6	21,1	18,1	4,8	4,7	4,8
Quba-Xaçmaz iqr. rayon	12,6	13,1	12,0	18,6	19,4	17,8	6,0	6,3	5,8
Aran iqr. rayon	14,2	15,2	13,0	19,6	20,7	18,4	5,4	5,5	5,4
Yuxarı-Qarabağ iqr. rayon	11,8	13,2	10,3	17,1	18,7	15,5	5,3	5,5	5,2
Kəlbəcər-Laçın iqr. rayon	11,6	13,6	9,7	17,2	18,8	15,6	5,6	5,2	5,9
Dağlıq-Şirvan iqr. rayon	12,8	14,3	11,4	19,1	20,6	17,6	6,3	6,3	6,2
Naxçıvan iqr. rayon	11,0	11,5	10,5	14,8	15,5	14,2	3,8	4,0	3,7

Mənbə: Azərbaycanın əhalisi. DSK. 2017. səh. 100-102.

Bələ bir prosesin müqayisəli təhlilini cədvəl 4-ün rəqəmləri üzrə daha dəqiq izləmək olar. Təcavüzkar Ermənistanla böyük məsafədə həmsərhəd olan, Azərbaycan, Gürcüstan və Ermənistan respublikalarının qovşağında yerləşən, böyük strateji əhəmiyyətə malik olan bu regionda əhalinin demografik proseslərinin orta respublika səviyyəsindən əhəmiyyətli dərəcədə aşağı olması ölkənin ərazi bütövlüyü baxımından da yolverilməzdir. Sərhədboyu kəndlərin demografik tənəzzülünün sosial-iqtisadi tədbirlər (güzcəstlər) hesabına qarşısı alınmalıdır.

Ölkənin kənd əhalisinin təbii artımının formalaşmasında mütləq sayına görə ən aşağı göstəricilərə Abşeron (534 nəfər və ya 0,93%), Kəlbəcər-Laçın (2153 nəfər və ya 3,76%), Dağlıq Şirvan (2626 nəfər və ya 4,59%), Naxçıvan MR (3470 nəfər və ya 6,06%) iqtisadi-coğrafi rayonları malikdir. Bu iqtisadi-coğrafi rayonlarda təbii artım nisbətən az olması əsasən onların kənd əhalisinin sayının azlığı ilə əlaqədardır. Belə ki, cədvəl 4-ün rəqəmlərindən aydın olur ki, hər 1000 nəfər kənd əhalisinə düşən təbii artıma görə adı çəkilən iqtisadi rayonlar orta respublika sə-

viyyəsindən çox da geri qalmırlar. Abşeron rayonunda bu göstərici 12,0 nəfər, Kəlbəcər-Laçında 11,6 nəfər, Naxçıvanda 11,0 nəfər, Dağlıq Şirvanda isə 12,8 nəfərdir. Müqayisə dövründə orta respublika göstəricisi isə hər 1000 nəfər kənd əhalisinə 12,6 nəfər təşkil etmişdir.

Son statistik məlumatlara görə (2016-cı il), Azərbaycanda kənd əhalisinin təbii artımının formalaşmasında Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu 8,42% (4821 nəfər), Yuxarı Qarabağ iqtisadi rayonu 8,26% (4727 nəfər), Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonu 7,87% (4503 nəfər) paya malikdirlər. Bu iqtisadi-coğrafi rayonlarda təbii artım əhalinin mütləq sayı və nisbətən yüksək nisbi təbii artım nəticəsində formalaşır.

Ümumiyyətlə, Azərbaycan Respublikası kənd əhalisinin təbii artım xüsusiyyətlərinin tədqiqi aşağıdakı nəticələrə gəlməyə əsas verir:

1. Azərbaycanda kənd əhalisi ümumi əhalinin 46,9%-ni təşkil etməsinə baxmayaraq, kənd yerlərində doğumun yüksək olması hesabına ümumi təbii artımın daha çoxu - 54%-i onun payına düşür.

2. Urbanizasiyalama prosesi ilə əlaqədar respublikanın ümumi təbii artımında kənd əhalisinin payı azalma tendensiyasına malikdir. Son onilliklərdə bu azalma 5-8% təşkil etmişdir.

3. Respublikada ümumi təbii artımın daha çoxunu kişilər təşkil edir və şəhər yerləri ilə müqayisədə kənd yerlərində bu göstərici daha yüksəkdir. Şəhər yerlərində ümumi təbii artımın 2005-ci ildə 53,7%-ni, 2010-cu ildə 53,2%-ni, 2015-ci ildə 51,5%-ni kişilər təşkil etmişsə, kənd yerlərində müvafiq göstəricilər 54,5; 55,4; 54,1% olmuşdur. Artıq 2017-ci ildən etibarən kənd yerlərində ümumi əhalinin tərkibində kişilər üstünlük təşkil edir (50,4%).

4. Azərbaycanın iqtisadi-coğrafi rayonları arasında kənd əhalisinin nisbi təbii artımına görə ən aşağı göstəriciyə Gəncə-Qazax iqtisadi rayonu malikdir. Burada hər 1000 nəfərə düşən təbii artım 10,5 nəfər (orta respublika üzrə 12,6 nəfər), ölüm isə ən yüksək 6,9 nəfərdir (orta respublika üzrə 5,6 nəfər).

5. Gəncə-Qazaxın böyük məsafədə sərhədboyu kəndlərinin Ermənistan ordusu tərəfindən atəşə tutulması əhalinin təsərrüfat fəaliyyəti ilə tam təhlükəsiz məşğul ola bilməməsi, işsizlik buradan gənclərin kənarlara miqrasiyasına və demografik qocalmaya səbəb olur. Bu isə üç respublikanın qovşağında yerləşən, strateji cəhətdən böyük əhəmiyyət kəsb edən region üçün yolverilməzdir.

6. Ölkənin və regionların sosial-iqtisadi və demografik inkişaf proqramlarında problemlərin həlli üçün müvafiq kompleks tədbirlərin görülməsi nəzərdə tutulmalıdır.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycanın əhalisi. Bakı-2018, 135 səh.
2. Paşayev N.Ə., Əyyubov N.H., Eminov Z.N. "Azərbaycan Respublikasının iqtisadi, sosial və siyasi coğrafiyası". Bakı-2010, 416 səh.
3. Əyyubov N.H. "Azərbaycan Respublikasının qlobal iqtisadi-siyasi dəyişmələrə uyğunlaşmasının bəzi iqtisadi-coğrafi məsələləri". Coğrafiya və təbii resurslar, №1, Bakı-2017, səh.89-93.
4. Эюбов Н.Г., Захиряева Н.Т. «Современные особенности и проблемы социально-экономического и демографического развития приграничных территорий Азербайджанской Республики». География и геология на службе науки и инновационного образования. Выпуск 13, Красноярск 2018, стр. 200-203.